

Amosz Oz

Monológ

A véres viták hátterében

Szeretem Izraelt, még olyankor is, amikor nem tetszik, és olyankor is, amikor ki nem állhatom.

Szeretem, mert valamennyire otthon érzem magam Izraelben, bár ez az otthon közelről sem tökéletes. Javítgatásra szorul. Ha Izrael néha csalódást okoz is nekem, az már az álmok természetéhez tartozik, hogy csalódjunk bennük, mielőtt beteljesülnek.

Izrael a valóra vált álom. Egy álom csak addig maradhat rózsás és érintetlen, amíg nem élünk benne. Ez igaz akkor is, ha kertet rendezünk, ha családot alapítunk, ha szexuális álmainkat váltjuk valóra, és akkor is, ha egy államot építünk fel.

Némelyek azt várták, hogy Izrael lesz az erkölcsi lámpás más nemzetek előtt. Mások azt remélték, hogy vége-hossza nem lesz az erőfitogtatásnak – minden héten. Megint mások arra számítottak, hogy az új ország a kelet-európai zsidósteleinkarnációja lesz. Idelátogatnak, és azt mondják: „nincs bagel, nincs lox, nincs zsidó állam”.

Az álmok csak addig csodások, amíg nem válnak valósággá. De a létrejött Izrael nem egyszerűen valóra vált álom, hanem álmok, képzelgések, tervezetések egész tárháza. Voltak, akik azért jöttek ide, hogy alázattal várják a Messiást. Mások, az ambíciózusabbak, ki akarták harcolni, hogy a Messiás azonnal megjelenjen. Megint mások Messiások akartak LENNI, újra felépíteni Dávid és Salamon ősi királyságát minden fényében és pompájában, vagy esetleg valamiféle marxista paradicsomot akartak létesíteni (úgy képzeltek, hogy egy szép napon Sztálin idelátogat, körbevezetik egy kibucban, a

kibucnyikok egy hosszú beszélgetés során kiokítják őt egyszer ő is mindenkorra, hogy mi is a marxizmus-leninizmus, és ezután, álmodoztak tovább, Sztálin feláll a helyéről, és így szól: „Ti, zsidók jobban csináltátok a szocializmust, mint mi Oroszországban”, és ezek után belehal a boldogságba). Voltak olyan európaiak, akik Bécsset vagy Prágát szerették volna a Közel-Kelet szívében újjáteremteni, amelyhez hozzátartozna a jó modor, a tea, az európai díszlet, zene, békés csendespihenő délután kettő és négy között, valamint egy jó adag *Gemütlichkeit*. A szomszédokban pedig olyan emberek

éltek, akik az USA ötvenkettedik államaként vagy egy skandináv demokráciaként szerették volna látni az országot. Az én kibucomban, a Hulda alapítói, akik félig vallásos szocialista anarchisták voltak, úgy látták, elérkezett az idő, hogy minden zsidó visszatérjen Izraelbe, és létrehozza az elszórt vidéki települések laza államközösségét, amelyben a zsidók vallási megújuláson esnének át, nem a zsinagógában, hanem azáltal, hogy a természettel szoros kapcsolatban, kemény fizikai munkával és egymással mindenben megosztotva telnek napjaik. Tehát, röviden, álmok és képzelgések egész palettája állt rendelkezésre.

A cionizmus e különféle álmok természetellenes koalíciójából jött létre, és definíció szerint lehetetlen volt minden egyes álomnak valóra válnia. Sok közülük részben megvalósult, néhány feledésbe merült, és néhány rémálommá vált.

Izrael a viták melegágya, és nekem tetszik ez így, bár nem egy leányálom. Van mégis ebben a hely-

zetben valami nagyon kreatív. Izrael egy élő utcai vitafórum, ahol a téma lehet a zsidó hagyomány, a judaizmus jelentése, az erkölcs, a szent helyek fontossága vagy jelentéktelensége, vagy a különféle zsidó értékek rangsorolása. Az elmúlt harminc év során az egész nemzet elmerült egy nagy eszmecserében, amely a felszínen lehet politikai vagy hadászati, de lényegében mégis etikai, történelmi vagy teológiai természetű, és arról szól, milyen önképet fogadjunk el.

A kívülállók véleménye: „Ti, izraeliek nem tudnátok egy kicsit halkabban vitatkozni? Annyi zajt csaptok, hogy kínos helyzetbe hoztok minket nem zsidó szomszédaink előtt.”

Erről szó sem lehet.

Egyik velejárója annak, hogy a zsidó nép független államának polgára vagyok, az, hogy szabadon vitatkozhatom, és teljes hangerővel, ha ahhoz van kedvem, és a pokolba a szomszédaimmal. Izrael Fellini-filmbe való, nem Ingmar Bergman-filmbe. Ennek köszönhető a sok zaj és dühkitörés, ami néha valóban rossz vért szül. Külföldi tartózkodások során sok hozzám hasonló békepárti izraelit szólítanak fel, hogy az egység kedvéért fogja be a száját. Sok amerikai zsidónak az a kérése, hogy legalább külföldön mutassunk fel zsidó egységfrontot. Erre azt tudom válaszolni: „Zseniális ötlet, mutassuk magunkat egységesnek. Miért nem tesztetk ti úgy, mintha a Békét most? hívei lennétek, és mért nem tartjátok meg magatoknak a véleményeiket, hogy mindannyian ugyanazon a hangon szóljunk, és tökéletes harmóniát mutassunk?” De az egyetlen egység, amit ők el tudnak képzelni az, amelynek a kedvéért nekem kell befognom a számomat. Valamilyen abszurd oknál fogva csak egy jobboldali ortodox egységet tartanak lehetségesnek.

Izraelben bármely buszmegállóban álló embercsoport pillanatok alatt tüzet foghat, és vadidegenek közti véres viták színterévé alakulhat, terítékre kerül a politika, a stratégiai döntések, a Biblia, az erkölcs vagy Isten valódi célja. Miközben zajosan disputálnak a metafizikáról, megpróbálnak a sor elejére tülekedni. Ez egy eleven kultúra – hiszen a kultúra nem csupán arról szól, hogy operajegyre költjük a pénzünket.

A türelmetlen kívülállók meg szokták kérdezni: „Mikor örvendeztettek már meg minket egy szafos kis zsidó polgárháborúval?” Alig várják a harcot, hogy a telepések löjék a békepártiakat, az askenáziak a szefárdokat, a vallásosak a világi-

kat. Ezeknek mindig azt felelem: „Az izraeli polgárháború már hetven éve tart, de leginkább szóban. Úgy harcolunk, hogy kígyót-békát kiabálunk egymásra, és így rákot vagy szívinfarktust okozunk a másiknak.”

Az olyan kérdések, mint az egyház és az állam szétválása, más országokban véres polgárháborúk útján rendeződtek. A mi módszerünk ehhez képest még viszonylag civilizált. Egy jó ideig eltart még, amíg megtaláljuk a megoldást. De azt hiszem, a harc nem lesz olyan véres, mint más hasonló küzdelmek (gondoljunk csak arra, hogy hány tízezer ember halt meg az amerikai polgárháborúban azért, hogy végül megszülethessenek Amerika új játékszabályai). Lehet, hogy lesznek még politikusok vagy írók elleni merényletek. Nincs biztos védelem, természetesen, az erőszak újabb fellángolásai ellen. De nem hiszem, hogy az a fajta polgárháború veszélyeztetne minket, amelyet a legcivilizáltabb nemzetek becses hagyományai előírnak.

Jichak Rabin meggyilkolása szomorú és hihetetlenül jelentős esemény volt; mégis, ami utána következett, legalább annyira fontos volt. Másnap reggel az egész ország kivonult az utcára, az emberek fele szenteknek kijáró gyásszal siratta Rabint, a többiek pedig továbbra is azt hangoztatták, hogy Rabin a zsidó történelem legaljasabb áruháza volt, és megérdemelte volna, hogy hazaárulásért haditörvényszék elé álljon. Bár mindenki mindenkivel vitába szállt, nem volt egyetlen erőszakos cselekedetre sem példa – még egy jól irányzott ütés vagy pofon sem csattant el. Ha a francia elnököt lötték volna le, másnap reggel Párizs utcáit tankok lepték volna el. A merénylet egyáltalán nem volt zsidókra jellemző, ami utána következett, az viszont annál inkább.

Arról senki sem vitatkozik, hogy: „Ki a zsidó?” Úgy szól a kérdés: „Ki a rabbi?” Számomra a válasz egyszerű: mindenki rabbi. Nemzetünk 5,9 millió rabbiból, tanítóból, prófétából, miniszterelnökből és messiásból áll. Mindenki beszél és senki sem figyel oda (engem kivéve, aki azzal keresem a kenyeremet, hogy néha kinyitom a fületem). Ki a zsidó? Mindenki az, aki elég örült ahhoz, hogy zsidónak nevezze magát.

Nem véletlen, hogy sohasem volt pápánk. Ha bárki a zsidók pápájának nevezné magát, mindenki hátba veregetné, és így szólna hozzá: „Szevasz, pápa, nem ismerjük egymást, de a te bácsikád és

az én nagyapám együtt üzletelt Minszkben vagy Casablancában, úgyhogy hadd világosítsalak fel egyszer s mindenkorra, mit is akar tőlünk az Isten.” A judaizmus az értelmezés és az értelmezések értelmezésének játéka. Olyankor, amikor a zsidók elnyomásban, engedelmisségben, vak vallási fegyelemben élnek, vagyis megfosztják őket értelmezési joguktól, mindig rosszul járnak. Izraelnek hatalmas problémái vannak, amelyek közül legnagyobb a palesztinokkal folyó ellenségeskedés. De az ortodox vallásosság tévút, mert korlátozni vagy száműzni akarja az értelmezés szabadságát, azt az inherens vitaképességet, amely kultúránk lelke.

Az izraeli–arab konfliktus nehezen talán már túl vagyunk. A szívük legmélyén még a jobboldaliak is tudják, hogy le kell válnunk Palesztináról, a palesztin államról, legfeljebb a határok meghúzása körül folyhat tovább a harc. Az Izraelt és az arabokat elválasztó áthághatatlan kognitív szakadékunk befellegzett, többé nem térnek vissza azok az idők, amikor az arabok gyors lefutású betegségnek tekintették Izraelt, mi pedig sokan tudomást sem vettünk a palesztin tragédiáról.

Ha már nem okolhatjuk a palesztinkérdést megosztott társadalmunkért, szembe kell néznünk egymással az ordítózó próféták országában. És ez új veszélyeket és változásokat hoz majd. Sok dolgunk lesz.

Azután pedig szembe kell néznünk a valódi kérdésekkel: mihez kezdünk a rengeteg csalódott emberrel? Hogyan létesíthetünk párbeszédet magunk között, vagy köztünk és azon zsidók között, akik máshol kívánnak élni? Hogyan lehet egy tisztességes államot összhangba hozni az etnikai követelményekkel? Az állam kezdetleges szerszám. Nem méretre szabott öltöny, amelybe a zsidó kultúra vagy a legmagasabb etika szépen belebújhat.

Nem optimista vagyok, hanem aktivista. Jelen pillanatban Izrael mély válságban van. De nem vagyok hajlandó osztozni tel-avivi értelmiségi társaim vénasszonyos siránkozásában, amellyel az állam ötvenedik születésnapjára készülnek. Elkecsereződésük részben onnan ered, hogy az értelmiségnek Izrael állam formálódásának korai szakaszában jelentős szerepe volt. Az értelmiség joggal érezhette magát a zenekar zeneszerzőinek és karmestereinek. Az elmúlt néhány évben azonban már mindannyian (néha engem is beleértve) zavarodottan és dühösen figyeltük a gondolkodók, értelmiségiek, köl-

tők, moralisták fokozatos perifériára szorulását. Történt ugyan egy kísérlet a korai cionizmus követelményeinek és céljainak összehangolására az érzékeny réteg vízióival. Ez már a múlté. Az értelmiségnek még mindig jóval nagyobb befolyása van ugyan, mint Amerikában vagy más országokban, de ez nem mérhető össze a negyven vagy ötven évvel ezelőtti szerepükkel.

Magam részéről, részben vérmérsékletem miatt, azokhoz tartozom, akik felteszik a kérdést: „Mit kell tennünk ezután?” Azt hiszem, tudom is a választ: ahelyett, hogy lelkünk mélyén kutatnánk összetört álmaink darabkái után, meg kellene inkább győznünk azt a harminc- vagy negyvenezer középutas izraelit, akik a mi oldalunkon állhatnak, nemcsak a palesztinokkal kapcsolatos ügyekben, hanem olyan kérdésekben is, mint az állam és a zsinagóga szétválása, vagy a demokrácia, az emberi és polgári jogok támogatása.

Potenciális támogatóink közül sokan a mi oldalunkra álltak volna, ha a haladó erők nem követik el azt a hibát, hogy gyakran lekezelően és csúfolódva szólnak sok hétköznapi izraeli ember aggodalmáról és félelméről. Néhányan közülünk, békeaktivisták közül kigúnyolták ezeket a félelmeket és aggályokat, úgy kezelték a bizonytalanságot, mintha az alacsony intelligencia jele volna, és így elidegenítettünk magunktól számos középutas izraelit; ez komoly tévedés volt mind morális, mind pedig politikai szempontból. Magunk mellé tudnánk állítani még 50 000 izraelit – nem Archie Bunker, de Edith-et (Michael és Glória már a miénk), ha értelmesen próbálnánk szólni hozzá, nem sértően vagy megalázón. Szemtől szemben kell beszélnünk vele. Ez az, amivel én foglalkozom, ahelyett, hogy Tel-Aviv értelmiségi gyülekezőhelyein vitatnám meg hozzám hasonló békepártiakkal, milyen rémes a helyzet, és milyen tehetetlenek vagyunk mindannyian. Olyan fejlődő városokat és településeket látogatok meg, ahol alkalmam nyílik középutas izraeliekkel beszélgetni.

Izrael állam arab polgáraival nem bántak tisztességesen. Nem létezhet olyan, hogy zsidó állam; helyette a zsidó emberek és állampolgárok államáról kell beszélnünk, ami azt jelenti, hogy legyen az izraeli araboknak is lehetőségük teljes jogú állampolgárokká válni, minden ezzel járó joggal és kötelességgel együtt (beleértve a hadkötelezettséget). Fontos, hogy Izrael szembenézzen a palesztin hely-

zettel, és kimondja: „Minden tőlünk telhetőt megteszünk, kivéve az öngyilkosságot, hogy megoldjuk ezt a tragikus helyzetet.”

Az 1948-ban történt összeütközést Izrael és Palesztina között tragédiának tekintem, mert két helyes álláspont ütközött össze. Mind a palesztinokat, mind az izraelieket felelősség terheli. Két mélyen megsebzett, hisztérikus, félelemtől hajszolt nemzet csapott össze. Egyik oldal sem lehet büszke arra, amit 1948-ban tett. Be kell látnunk: meggyógyíthatjuk ezeket a sebeket azáltal, hogy foglalkozunk a palesztin menekültekkel – ki kell őket hoznunk a menekülttáborokból, még azelőtt, hogy körvonalazódnának a leendő Palesztina határai. Lehet,

hogyan Izrael és Palesztina mindörökké úgy él majd, hogy más-más történetet mesélnek arról, mi is történt 1948-ban. De ha látok egy autóbalesetet, nem azt kérdezem: ki okozta, hanem azt, kinek a legsúlyosabb a sérülése; mert ő az, aki a legsürgősebben segítségre szorul. Ma a táborokban élő menekültek, az Izrael utcáin dúló terrorizmus áldozatai és a Nyugati Part elnyomás alatt élő népe – ők azok, akikkel leginkább foglalkoznunk kell. Ez a fontos most, nem a szemrehányás. Szemrehányásból jut elég mindannyiunknak.

Angolból fordította: Ürögdi Barbara

Pinhász Golan olajfestménye